

dalmato-romanzi in -CULU e -TULU» [p. 317-321]) que analitza la triple repartició serbocroata (en -Cal, -Calj i -Clo) d'aquestes dues desinències (-CULU i -TULU).

L'última tongada d'articles dels *Études*, dedicats a la Itàlia meridional, l'enceta Francesco Avolio («Dalle Marche al Salento: L'Italia peninsulare adriatica e alcune questioni geolinguistiche» [p. 323-332]), el qual realitza un vol panoràmic de Nord a Sud de la costa italiana de l'Adriàtic, un àmbit privilegiat per a la recerca, malgrat la seva extensió prou limitada, bo i abordant diverses qüestions (geo)lingüístiques, a partir de cinc situacions concretes, com ara la fisonomia lingüística de les Marques. Partint d'un conjunt d'aproximadament 400 lexotipus, pertanyents als dialectes tant romànics com grikos de Salento, Antonio Romano («La caratterizzazione greco-romanza della fitonomia popolare salentina: spunti metodologici» [p. 333-360]) analitza les correspondències i divergències entre el lèxic fitonímic salentí i el del griko, a fi de contribuir a la necessària definició d'un quadre etnogràfic unitari per a aquesta regió.

Al darrer apartat del volum, *Mises en relief* (p. 361-383), s'hi inclouen dues contribucions. En primer lloc, l'article de Goran Filipi, el qual es planteja la següent pregunta: «Come comunicano gli istriani: è possibile una koinè assoluta in un ambiente multiculturale, multilingue e multiethnico (sull'esempio istriano)?» (p. 363-375). En efecte, Ístria representa una àrea geogràficament reduïda però lingüísticament d'allò més rica, que compta, a part de llengües ja desaparegudes, com l'emblemàtic vegliot (dalmàtic), amb representació tant eslava (parles eslovenes, croates i el montenegrí de Peroi) com romànica (istrovènet, istroromanès i istriot). Parant esment a aquest llaminer panorama lingüístic, l'autor investiga quina koinè poden adoptar els diferents territoris istrians. Segonament, Vladimir Skračić intitula el seu article de guisa ben entenedora: «Centre de recherche onomastique de l'Adriatique» (p. 377-383). Aquesta última contribució, un nou i darrer homenatge a la figura de Vojmir Vinja, capdavanter dels estudis lexicològics marins a les ribes de l'Adriàtic, pretén fer balanç dels vuit anys d'existència d'aquest centre, orientat a l'estudi onomàstic dels arxipèlags de Zadar i Šibernik, en els quals, com en les 1.200 illes o els 6.000 km de costa croata, així com en les ribes mediterrànies o atlàntiques, el mar, la mar, sempre parla. A bon entenedor, moltes ones; *Mare loquens dixit*.

Joan FONTANA I TOUS
Universitat de Barcelona

GINER MONFORT, Joan (2013): *El valencià de la Valldigna*. València: Universitat de València; Mancomunitat de la Valldigna, 233 p.

Tradicionalment el valencià meridional no alacantí (el català parlat a les comarques de les Marines, l'Alcoià-Comtat, la Vall d'Albaida, la Safor, la Costera i part de la Ribera del Xúquer) no ha merescut un interès suficient per part dels dialectòlegs. Potser el fet que aquesta varietat de la llengua siga la més acostada al subestàndard valencià ha comportat que els parlars que la configuren siguen poc atractius als investigadors, per bé que, en realitat, ens trobem davant d'una realitat lingüística més complexa del que sembla, amb uns parlars amb molts trets que els acosten i, alhora, d'altres que també els singularitzen i els donen entitat pròpia. Sortosament, en els darrers anys estem assistint a una verdadera florida d'estudis dialectològics que mamprenen aquesta tasca pendent, com és el cas de *El parlar de la Marina*, de Vicent Beltran i Teresa Herrero (2011), i de *El valencià de la Valldigna* (2013), obra que és objecte d'aquesta recensió.

El valencià de la Valldigna és la primera monografia de Joan Giner Monfort i ha estat coeditada per la Universitat de València i la Mancomunitat de la Valldigna. L'autor és llicenciat en Filologia Catalana a la Universitat de València, ha estat professor al Departament de Filologia Catalana a la Universitat d'Alacant i és docent en un institut de secundària. En l'actualitat prepara la tesi doctoral sobre el parlar de la Safor, projecte dins el qual s'emmarca com a primícia aquesta publicació, que descriu el parlar de l'ex-

trem septentrional de la comarca. Per aquells que no la coneixen, la Valldigna és una comarca natural situada a la Safor, fronterera amb la Ribera (Alta i Baixa), la Costera i la Vall d'Albaida i integrada per cinc municipis, que són, de nord a sud, Tavernes —el nucli de major població—, Benifairó, Simat i Barx; Giner inclou també en el seu estudi el Pla de Coralls, un llogaret de Simat de la Valldigna. Un dels referents de la vall és, sens dubte, el monestir cistercenc de Santa Maria de la Valldigna, fundat per Jaume II, i que és un dels indrets emblemàtics del País Valencià.

L'obra de Giner, prologada pel professor Vicent Beltran, de la Universitat d'Alacant, és, en paraules del prologuista, una monografia dialectal clàssica, que, després d'una introducció a l'obra, a la metodologia, a l'estat de la qüestió i a la geografia i història de la zona (§ 1), successivament descriu la fonètica (§ 2), la morfosintaxi (§ 3) i el lèxic (§ 4) del parlar de la Valldigna. El volum conté, a més, un apartat de conclusions (§ 5), un recull d'etnotextos (§ 6), la bibliografia (§ 7), un apèndix cartogràfic (§ 8) i un glossari del lèxic (§ 9).

Com acabem de dir, inicia el volum un apartat introductori (§ 1) en què l'autor justifica l'estudi atesa la velocitat dels canvis que esborren els parlars tradicionals i es fixa com a objectiu la «descripció el més àmplia possible del parlar dels pobles de la Valldigna» (§ 1.1). Tot seguit presenta la metodologia seguida en l'estudi (§ 1.2) i, concretament, es refereix al qüestionari aplicat, de més de mil dues-centes preguntes i bastit seguint com a model l'*Atles lingüístic del Domini Català*, l'*Atles lingüístic de la Comunitat Valenciana* o el *El parlar de la Marina Alta*, entre d'altres obres citades per l'autor. També s'hi presenta els quaranta-vuit informants als quals se'ls passà l'enquesta i els criteris de selecció seguits en la tria. En el punt 1.4 l'autor fa un estat de la qüestió dels estudis sobre el parlar de la Valldigna, que merescué l'atenció de mossèn Antoni Maria Alcover (1902), de Joan Coromines i Joseph Gulsoy (1962 i 1963), i de Joaquim Rafel, els quals visitaren la vall quan preparaven les seves obres respectives: el *Diccionari Català-Valencià-Balear*, el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, i l'*Atles Lingüístic del Domini Català*. Giner també esmenta algun estudiós local com Vicente Grau Bono o, més recentment, Vicent Escrivà Caudeli; calia, però, l'estudi que oferís una visió completa i detallada del parlar de la vall.

Més avant, l'autor continua descrivint el context geogràfic i històric que emmarca i explica la configuració d'aquest parlar. Comença amb la descripció geogràfica de la zona estudiada (§1.5), una vall tancada per muntanyes i oberta a la mar per la part oriental, suficientment aïllada perquè els pobles de la vall disposen d'un parlar bastant homogeni i en certa mesura conservador respecte dels veïns, però suficientment comunicada perquè hi haja continuïtat amb els parlars veïns del nord (de la Ribera Baixa, especialment Cullera), del sud (de la Safor, com Xeraco i Xeresa) i de l'interior (de la Vall d'Albaida, de la Costera i de la Ribera Alta, amb Alzira i Carcaixent). Pel que fa a la descripció històrica de la zona estudiada (§ 1.8), Giner la circumscriu als períodes històrics transcendents en la configuració del parlar de la zona, de manera que l'enceta en època musulmana, continua amb la conquesta (cap al 1240), la fundació del monestir de Simat (1298) i la repoblació després de l'expulsió dels moriscos el 1609, amb un percentatge de nousvinguts d'origen mallorquí que podria ser del 20 % de la població total de la vall en època de repoblament. Sobre la situació actual del català a la vall, Giner remarca la bona salut que té, però també els problemes que continuen havent-hi (§ 1.7) i, finalment, tanca l'apartat introductori fent una descripció del valencià meridional amb l'objectiu de contextualitzar millor el parlar de la Valldigna i, doncs, de ressaltar les continuïtats i les diferències respecte d'aquest entorn lingüístic (§ 1.8).

L'estudi pròpiament dit l'inicia la descripció de la fonètica del parlar de la Valldigna (§ 2). Giner comença amb el vocalisme, que caracteritza com a ajustat als trets del valencià meridional no alacantí, per bé que amb alguns trets diferencials. Entre aquestes particularitats, destaquem les que l'autor proposa com a possibles mallorquinismes: l'obertura de la [e] inicial en [a] en mots en què no es dona aquest fenomen en el valencià meridional general (com són els mots [a]ngraŋy, [a]ncara o [a]star i en els clítics), les confusions de [a] pretònica en [e], la conservació de l'al·lòfon [ə] a Tavernes, Benifairó, Barx i Simat o la freqüència elevada d'afèresis de [a] (com a *uelo*, *baejo*, *nar* o *bargina*). També podria ser un tret de procedència illenca, ara en consonantisme, la vocalització de la [l] en els mots *aufàbega* i *auborcer*. Sobre el consonantisme destaquen, a més, les referències que fa Giner a l'alternança en usos i loca-

litats de l'articulació de la iod en el grup /jʃ/ o la progressiva extensió constatada de la palatalització de grups finals /ts/ > [tʃ], /ks/ > [kʃ] i /ns/ > [nʃ], entre molts altres trets.

El capítol següent se centra en la morfologia (§ 3) i l'autor comença fent referència a algunes particularitats quant al gènere i nombre, especialment els canvis en el gènere d'alguns substantius o en la formació del femení o del plural (amb mots invariables que esdevenen variables: *prop*, *propa*, *props*, testimoniats a Simat; *torcamans* forma el plural *torcamansos*, etc.). Una segona qüestió tractada és la sufixació, amb l'esment necessari al sufix *-et/-eta* (i la lexicalització d'algunes paraules amb aquest sufix) i amb un llistat d'altres sufixos testimoniats (l'intensificador *-diss*, el diminutiu *-í*, el collectiu *-um*, etc.). En el tercer punt es refereix a l'article, i, més enllà de la realització fonètica de l'article determinat, interessa la referència a la conservació de l'article masculí *lo/llos* fossilitzat darrere *tot*, *en* i *dins*, un tret aquest que no és exclusiu de la Valldigna, per bé que es conserva en més contextos del que és habitual. Pel que fa als demostratius, Giner destaca la lexicalització de *daixò*, a l'igual que ocorre a la Marina i a les Illes, fet que identificaria el mot com un mallorquinisme. Repassa també els possessius, quantitatius, interrogatius, numerals i pronoms. D'aquests darrers, destaca l'ús de la forma reforçada del pronom *en* (*ne*) en posició preverbal, el canvi del pronom de la segona persona singular *et* per *el* i *al* o l'ús del pronom *es* amb valor reflexiu i recíproc en segona persona del plural (però no en primera: *es rigueu*, però *mo n'anem*).

L'apartat més interessant del bloc de morfosintaxi és, però, el de la morfologia verbal, de la qual destaca, a la Valldigna, l'ús residual del passat simple —enfront del perifràstic, que és majoritari—, tret que es pot considerar de transició amb els parlars del valencià central; també hi ha un cert manteniment de les desinències arcaïques *-am* i *-au* i una tendència desigual entre els pobles de la vall a estendre les formes velaritzades dels verbs de la segona conjugació, amb una gradació de més a menys en la velarització que va del Pla de Coralls (on arriben a conjugar, com a formes del verb *ser*: *seguem*, *segueu*, *seguent*) a Tavernes. Finalment tanquen aquest capítol sobre morfosintaxi uns punts sobre adverbis i locucions adverbials, preposicions, conjuncions i interjeccions.

Al quart capítol, sobre lèxic, l'autor inclou un vocabulari amb el lèxic tradicional de la Valldigna organitzat temàticament en quinze apartats: «Les parts del cos, accions relacionades. Malalties. La família» (§ 4.1), «El vestit, accions relacionades» (§ 4.2), «El món infantil. Els jocs. Els colors. Les festes» (§ 4.3), «La casa» (§ 4.4), «L'alimentació» (§ 4.5), «El camp i els oficis tradicionals» (§ 4.6), «La construcció. El món urbà» (§ 4.7), «El relleu i l'aigua» (§ 4.8), «Meteorologia. El temps. Astronomia» (§ 4.9), «Arbres, fruita, vegetals i fongs» (§ 4.10), «Fitonímia» (§ 4.11), «Entomonímia. Invertebrats» (§ 4.12), «Amfibis, rèptils i altres animals» (§ 4.13), «Ornitonímia» (§ 4.14), «Ictonímia» (§ 4.15). L'autor incorpora també un apartat de castellanismes i aragonesismes on, a més de fer-ne una llista —sense pretensions d'exhaustivitat, segons reconeix Giner mateix— presenta una taula ben interessant en la qual recull acarats els castellanismes amb les formes patrimonials catalanes que encara ha pogut testimoniar en alguns pobles i amb alguns informants. En alguns casos la distribució entre el castellanisme i el mot patrimonial s'explica per una especialització semàntica dels mots: el *pato* és l'animal domèstic, mentre que *ànec* es refereix al silvestre; el *qüerno* és de mamífer, mentre que la *banya* és de caragol. Finalment, clou aquest apartat sobre el lèxic un petit glossari de geosinònims amb l'especificació de quin és el preferent a la Valldigna: *aplegar* predomina per sobre d'*arribar*, *volta* sobre *vegada* i *moll* sobre *blanet* (com fa el valencià central), per posar-ne algun exemple.

Tot seguit arriba l'apartat de conclusions (§ 5), on l'autor caracteritza el parlar de la Valldigna situant-lo en el valencià meridional i mantenint continuïtat amb la resta de parlars de la Safor, però amb alguns trets diferencials que s'expliquen per la proximitat del valencià central i dels pobles de la Vall d'Albaida, així com la presència d'alguns trets comuns amb el parlar de la Marina i de les Illes o algunes peculiaritats de la vall. A continuació, Giner fa una síntesi dels trets fonètics i morfosintàctics del parlar dels pobles de la Valldigna i, quant al lèxic, fa una valoració de conjunt i constata l'abundància de geosinònims que hi ha dins la vall mateixa, entre els pobles que la componen (*bolo* i *esclata-sang*, *cércol* i *redolí*, *ensabonada* i *bugada* o *pimentó* i *pebre*, entre molts d'altres), que es justifiquen per motius diferents: en alguns casos es tracta d'interferències del castellà que han tingut un èxit desigual als pobles de la vall; en altres ocasions, són la manifestació d'isoglosses lingüístiques que passen per la Valldigna i que sepa-

ren el parlar de la Safor del de les comarques veïnes. També en referència al lèxic, afegix diversos punts sobre localismes (com *deng*, que significa ‘colp, calbot’, o *satsacs*, ‘dit d’una peça de roba que ve gran’, trobades a Tavernes), sobre mots que divergeixen semànticament del valencià general (com és el cas de *franja* per a designar el serrell o *xicot* amb el sentit ‘robust, corpulent’), sobre possibles arcaïsmes conservats a la Valldigna (*conhortar*, *entegre* i *aidar*) i sobre hipotètics mallorquinismes. Giner acaba l’apartat de conclusions presentant quatre graelles en què acara algunes solucions lingüístiques de la Valldigna que diferencien el parlar de la vall de la resta de parlars de les localitats de l’oest (*lebre* a la Valldigna vs. *pimentó* a l’oest, *tenim* i *podem* vs. *tinguem* i *puguem*), de la resta de pobles de la Safor (*bufa* vs. *bambolla*, *esgarrar-se* vs. *esguellar-se*) i respecte del valencià central (*cullerot* vs. *cabut*); també inclou una graella on recull els trets del valencià central que arriben a la Valldigna (*moll* per a *blanet*, *mal* per a *malalt*).

En sisè lloc, el volum presenta un apartat titulat «Etnotextos» en què l’autor selecciona i transcriu (seguint l’ortografia del català contemporani però sent fidel, alhora, a la pronúncia dels parlants) set textos obtinguts en les entrevistes amb els informants. Aquest tast de textos, organitzats segons el poble on han estat recollits permet que el lector assaborisca, amb mostres de llengua real, el parlar de la Valldigna, alhora que disposa d’un recull de documents d’interès etnogràfic (s’hi inclou, per exemple, un romanç).

Finalment, i després de l’apartat de bibliografia, clou el volum un apèndix cartogràfic en què Giner il·lustra, amb cinquanta-tres mapes acolorits, alguns dels trets lingüístics que caracteritzen els parlars de cadascun dels pobles de la Valldigna, així com el parlar de la Vall contraposat amb el de les localitats veïnes. Concretament, obren aquest apèndix dos mapes de contextualització: el primer representa la classificació dialectal del català i el segon recull la distribució en termes municipals de la Valldigna. Els mapes següents (3-48) il·lustren la distribució d’alguns dels trets lingüístics (fonètics, lèxics i morfològics) analitzats en els apartats anteriors i que no reben el mateix tractament en tots els pobles de la Valldigna: *d[e]xa* vs. *d[i]xa*, *[a]l xic* vs. *[e]l xic*, *angilaga* vs. *angelaga*, l’extensió de la velarització en formes de la persona del plural en verbs de la segona conjugació (com, per exemple, *som* vs. *seguem*), *bromera* vs. *sabonera*, *herbes* vs. *verdura*, *auelojuelo* vs. *flare*. També hi trobem mapes amb la distribució d’aquells trets que presenten solucions diferents en cadascuna de les localitats de la Valldigna (mapes 46-50); i, finalment, com a conclusió s’inclouen tres mapes on s’assenyalen les isoglosses que separen el parlar de la Valldigna de la resta de la Safor i dels pobles veïns de la Ribera del Xúquer i de la Vall d’Albaida (mapes 51-53).

A tall de conclusió, voldríem destacar alguns aspectes d’aquest estudi que el lector hauria de tenir presents a l’hora de valorar *El parlar de la Valldigna*. En primer lloc, reiterem la idea que amb aquest estudi i el projecte de tesi doctoral de què forma part es fa una contribució important al coneixement que es té del valencià meridional no alacantí i se suma a obres com les esmentades anteriorment o a altres projectes en curs, com l’estudi del parlar del Comtat del professor de la Universitat d’Alacant Rafel Jordà. En aquest sentit, és important destacar la tasca del prof. Vicent Beltran, que és qui es troba al darrere de tot aquest esforç orientat a descriure els parlars tradicionals de les comarques centrals valencianes, del territori que Joan Pellicer anomenà Diània.

En segon lloc, és especialment atractiva la hipòtesi de les possibles recialles mallorquines en el parlar de la Valldigna, atès que amb aquest estudi se situa més al nord de la Marina Alta —i ja a la vora de la Ribera del Xúquer— l’àrea d’influència mallorquina. En aquest sentit, seran interessants les conclusions que obtinga Giner sobre aquesta qüestió en la tesi doctoral que prepara sobre el parlar de la Safor, en la qual se situarà el parlar de la Valldigna en el context de la resta de parlars de la comarca. Així s’hi podrà veure amb més perspectiva la transició lingüística amb el parlar de la Marina i, en especial, amb les recialles mallorquines que s’hi donen i que, en part, comparteix el parlar de la Valldigna. Seria interessant que es mampregués un estudi històric que fornís de dades sobre la repoblació mallorquina a la Safor, la qual, si bé és cert que tingué com a centre més important la Marina Alta (i part de la Baixa), també afectà part del Comtat, de la Vall d’Albaida i de la Safor, d’acord amb les investigacions d’Antoni Mas i de Joan Lluís Monjo. La mallorquinitat hipotètica d’alguns trets lingüístics del parlar de la Valldigna es veuria reforçada amb aquestes dades històriques.

En darrer lloc, hem de lloar que es facen estudis com aquest, de descripció dels parlars tradicionals, atesa la urgència de la mampresa. Com apunta Giner en la justificació del volum (§ 1.1), les tendències globalitzadores actuals comporten, a nivell lingüístic, l'anivellament dels parlars d'una llengua; en el cas del català, el procés de substitució lingüística al País Valencià encara afegeix un factor més que contribueix a la desaparició de la llengua tradicional, interferida o directament substituïda pel castellà. Per tot plegat, els parlars valencians tradicionals es desdibuixen ràpidament i cal estudiar-los per a conèixer-los, entendre'ls i descobrir-los als parlants mateixos. Convenim amb l'autor que calen treballs com aquest per a fer conscient el parlant de la riquesa del seu parlar, dels trets que l'identifiquen, perquè l'estime, el reivindique i el conserve allà on té cabuda:

És important que els valldignencs coneguen les formes tradicionals i genuïnes del parlar propi i que les usen i les reivindiquen. És una tasca que ve gran als currículums escolars, en els quals cap un model normatiu necessàriament homogeni i molt vàlid per a situacions formals. Això no ha de fer menysprear el valencià tradicional, ric, molt correcte, genuí en la majoria de casos i ben digne de ser conegut, respectat i estimat sense cap sentiment d'inferioritat pels factors externs que ha rebut o per la necessària distància que manté amb la llengua normativa. (p. 16)

No s'ha de menystenir la petja que, socialment, poden deixar aquests estudis dialectològics; els estudis que s'han fet sobre mallorquinismes lingüístics a la Marina, de la mà de les investigacions sobre la repoblació mallorquina de la zona, han fet que parlants que tradicionalment sentien autoodi cap a la seva varietat lingüística, ara se senten orgullosos i la reivindiquen. Aquests estudis poden comportar canvis en la percepció que tenen els parlants de la seva varietat lingüística i és així, fruit de la reivindicació d'uns parlants orgullosos i conscients —i no carregant la responsabilitat de salvar els parlars locals a l'escola— com alguns trets dels parlars tradicionals podran perviure.

La publicació de *El valencià de la Valldigna* és un motiu de goig per a tots nosaltres perquè ens ajuda a conèixer una miqueta millor lingüísticament un raconet de món —que, dit siga de passada, és un bé de Déu— com la Valldigna; avancem, així, en el coneixement que tenim del valencià meridional, del parlar de la Safor i de la geografia de la influència mallorquina. Però ha de ser també i especialment motiu de goig per als valldignencs, que trobaran en aquesta obra —metodològicament impecable i magníficament resolta— un espill en el qual es podran (re)conèixer.

Jordi M. ANTOLÍ MARTÍNEZ
Universitat d'Alacant

GORDÓN PERAL, M. D. (coord.) (2013): *Lengua, espacio y sociedad. Investigaciones sobre normalización toponímica en España*. Dins: *Patronymica Romanica* [Berlin; Boston: De Gruyter], núm. 25, 286 p.

Aquesta publicació recull alguns estudis sobre l'estat de la normalització toponímica a Espanya. Així, es fa un repàs de l'estat de la qüestió en alguns territoris monolingües castellans, però també en els que tenen com a cooficial una llengua diferent del castellà, amb especial atenció per als problemes que es plantegen a l'hora de fixar la grafia dels topònims.

El llibre s'obre amb una presentació de la coordinadora de l'edició, María Dolores Gordón, i amb un pròleg de Dieter Kremer, un dels seus màxims responsables. En la presentació, Gordón explica com en el número anterior de *Patronymica Romanica* ja s'havia constatat la situació desigual i caòtica en el tractament dels topònims entre les diverses àrees lingüístiques peninsulars, i que, en el present volum, es recullen diversos punts de vista, per tal de contrastar-los i d'avançar en el terreny de la normalització toponímica, tot seguint les recomanacions formulades per la UNESCO. En el pròleg, Kremer constata la complexitat d'adoptar criteris generals de normalització toponímica, ja que s'han de tenir en compte consideracions històriques o etimològiques, però també de sociolingüístiques.